

HADTÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR.

I.

Jelentés Báthory Zsigmond vereségéről a Meszes-hegyen.

(1601 augusztus 3.)

BÁRKI, a kinek alkalma nyílik, hogy a berlini állami titkos levéltárban keressen magyar vonatkozású iratokat, meglepődik azok nagy számán, értékes tartalmán. Hosszas, időtrabló keresgélés helyett az anyag gondosan külön szedve, évszám szerint rendezve csomónként kerül elénk az «Ungarn» és «Siebenbürgen» gyűjteményből. Az I. Mátyás király korából való legrégebb darabon kezdve, alig akad egy is királyaink közül, a ki a brandenburgi fejedelmekkel levelet ne váltott volna. János király, János Zsigmond, I. Ferdinánd király korából már számos iratra akadunk, a Rákóczyak korából pedig vaskos kötetnyi összefűzött irat várja feldolgozásra az avatott tollat. A protestantismus magyarországi történetének megbecsülhetetlen forrásai a rendek, vármegyék, városok (köztük Komárom is) panaszos levelei a fejedelmekhez.

Ennyi adat közt feles számmal akad hadtörténelmi értékű is, a bécsi udvar minden szerencsés hadivállalkozást, többé-kevésbbé kiszínezve, sietett hírül adni. Ezek közül való az alábbi jelentés, mely Básta 1601-iki győzelméről szól, és Báthory Zsigmond vereségét adja tudtul.

Fedőlapján :

Röm. Bay. Mtt. communication
erhaltener Victorj wider den Siben-
bürger Sigismundum Bathory.
Mense Aug. 1601.

14. Augusti 1601.

Rudolf der Ander von Gottes

A római császári felség értesí-
tése az erdélyi Báthory Zsigmond
felett aratott győzelemről. Aug.
havában 1601.

Augusztus 14-ikén 1601.

Második Rudolf, Isten kegyel-

Genaden erwölter Römischer Kaiser, zu allen Zeitten Merer des Reichs.

Hochgeboren r lieber Oheim und Churfürst Uns ist gestern durch aigne curier aus Siebenbürgen di Zeittung ind Bericht gebracht worden, wie das Sigismundus Bathory, welcher sich unlängst derselben Provinzen wider aller Gebühr impatroniert, und sich darauf nit allein mit dem Landvolckh allda sonder auch Theils Türggen, Partern, und Pollackhen versamblet gehabt, den dritten des Monats mit unsern der Enden bestöllen Kriegsvolckh zusamben getroffen, und neben Beistand des Allmechtigen mit den seinigen in die Flucht geschlagen werden sey. Immassen Deine Liebden ob der Beylag etwas mehrers darvon vernemben khönnen.

Dieweil dann diese Victoria uns und ganzer gemainer Christenheit angezwweifelt zum Besten geraichen wirdet, so haben wir nit umbsehen mögen Deiner Liebden dies zum wissen auch freundlich zu communiciren, und daraus ferner dergleichen folgen, und uns einkhumen wirdet, sollen ob dieselben gleichfalls zu gewartten haben, und sein benebens Deine Liebden mit Freundschaft und Kayserlichen Gnaden wolgemaint. Geben aus unsern Kayserlichen Schloss zu Prag den vierzehenden Tag des Monats Augusti anno sechshundert und ains. Unserer Reiche des Rö-

méből választott római császár, a birodalom mindenkori gyarapítója.

Fenséges kedves rokon és fejedelem. Tegnap érkezett külön futárral az a hír és ujság hozzánk Erdélyből, hogy Báthory Zsigmond, a ki nem régiben minden jog ellenére e tartomány élére állt, és erre nemcsak a föld népét, de részben törököket, tatárokat, lengyeleket is gyűjtött maga köré, e hó 3-án az erre a czélra küldött seregünkkel megütközött és a mindenható segítségével futásra kényszerült. A mint kedvesség az idemellékelt iratból bővebben értesülhet.

Mivel ez a győzelem nekünk és az egész kereszténységnek kétségen kívül javára szolgál, nem mellezhettük, hogy ezt kedvességnek barátságosan tudtul ne adjuk, valamint, ha más (győzelem) következik ebből, és értesülünk róla, szintén elvárhatja (a hírüladást), és e mellett barátsággal és császári kegyességgel vagyunk kedvesség iránt. Kelt császári várunkból, Prágában, augsztus 14-ik napján, 601 esztendőben. Római (császári) uralkodásunk 26-ik, magyar uralkodásunk 29-ik, cseh uralkodásunk szintén 26-ik évében.

Rudolf s. k.

mischen im sechsundzwanzigsten, des Hungarischen um neunundzwanzigsten, und des Böhaimischen auch im zehundzwanzigsten.

Rudolf m. p.

Kivülről: Dem hochgebornen Joachim Friedrichen Marggraven zu Brandenburg, zu Stettin, Pommern, der Cassuben und Wenden Hertzogen, Barggraven zu Nürnberg, und Fürsten zu Rugen, des heiligen römischen Reichs Ertzcammerern, unsern lieben Oheim und Churfürsten. Cito. Cito. Cito.

Mellette:

Kurzer Bericht des in Siebenbürgen am 3 Augusti ao 601. fürgangenen Treffens aus den einkhombenden Schreiben und beschehener mundlicher Allation.

Als Sigismundus Bathori sich mit allem Volekh was er in Siebenbürgen aufbringen möget, wie auch mit ain Thails Türggen, Tartern, Pollackhen und Moldawer etwa bis in 30 mille starck versamblet befunden, und gegen der Siebenbürgischen Grenzen sich als ein Feindt mit Geschüz und Kriegsapparat erzaiget, ist Herr Georgio Basta und Michael Weyda sambt der Kay. May. bey sich gehabt den Kriegsvolkh, so in allen bey 20 mille Mann zu Ross und Fues sayn, auch aufgebrochen, und den dritten dieses Monats Augusti etwa umb neun Uhr vormittags an die Siebenbürgischen Grenzen

Fenséges Joachim Frigyesnek, brandenburgi fejedelemlnek, Stettin, Pomeránia, a Cassubok és Vendek herczegének, Nürnbergi vágrófnak, Rúgia fejedelmének, a szent római birodalom főkamárásának, kedves rokonunknak és fejedelemlnek. Gyorsan, gyorsan, gyorsan.

A beérkezett írásbeli és szóbeli jelentésből vett rövid hiradás az Erdélyben, 601 augusztus 3-án esett ütközetnek.

A midőn Báthory Zsigmond minden Erdélyben feltalálható népet és részben törököket, tatárokat, lengyeleket, moldvaiakat, körülbelül 30,000 embert, maga köré gyűjtött és Erdély határai felé tüzéséggel és hadifelszereléssel ellenségesen mutatkozott, Basta György úr is Mihály vajdával, és a vele levő császári sereggel, mintegy 20,000 emberrel, lovassal és gyaloggal megindult, és augusztus 3-án 9-órákor délelőtt Somlyótól 1 mértföldnyire a Meszes hegynél, az erdélyi határon szerencsésen és zavartalanul átjött a hegyek szorosán. És midőn Basta úr látta, hogy az említett Báthory seregé-

bei dem Berg Mezes am Meil Weges von Somlio glücklich auch in der Eng solcher Perge unverhindert durchkoben. Und wie Herr Basta gesehen dass gedachter Bathory mit seinen Hör auch allda herkommen, und er die Perg einzunehmen understehe, hat er alsbalt mit der Reutterey und den teutschen Fuess volckh auch ein hohen Berg nachens zum Feindt eingenohmen. Darauf warf der Seits strachs und in grosser Hitz bis um vier Uhr mit dem groben Geschüz. and skaramuziern, ist certiert worden. Da aber der Feindt sich etwa zurückgewendet und Herr Basta demselben mit teutscher und Reutterey auch teutschen und walachischen Fuessvolckh an ainer Seitten des Bergs zugeruckht, der Mihal Weyda mit seinem Volckh und den walachischen Reuttern herwerts des Berges gegen der Sonne Niedergang angriffen und hierdurch den Feindt bald über die vierzig Stuckh Geschüz abgedrungen worden, hat er sich endlichen getrennt und in die Flucht begeben. Die Nacht hat die unserigen zu bald überfallen, sonst hätte man dieser seits stärcker nachgesetzt. Doch haben die Heuduggen vast die gantze Nacht nachgeiaht, und haben als die Kayserlichen, dem Allmächtigen sey Lob, das Velt und die Victoriam erhalten.

Der mainaidigen Siebenbürger, auch Türggen, Tarttern, Pollaggen und Moldawer sein allem Ansehen

vel szintén idejött. és a hegyeket el akarja foglalni, ő is lovasságával és német gyalogságával az ellenség közelében egy magas hegyen foglalt állást, mire erről az oldalról a nehéz ágyúkkal és csatározva 4 óráig harczoltak nagy hevességgel. A mikor pedig az ellenség kissé hátrább vonult, az egyik oldalon Basta úr német lovassággal, német és oláh gyalogsággal a hegy egyik oldaláról közelebb vonult hozzá, Mihály vajda pedig népével és az oláh lovassággal napnyugat felől, a hegyen innen, támadott. és ez által csakhamar mintegy negyven ágyút vettek el az ellenségtől, a ki végre is megvált (helyétől) és menekülésre indult. A mieinket az éjszaka gyorsan lepte meg, különben erről a részről erősebben üldözték volna az ellenséget. De a hajduk egész éjjel üldözték, és, hála a mindenthatónak, mint a csatamezőt, mint a győzelmet, a császáriakkal együtt megtartották.

Az esküszegő erdélyiek, törökök, tatárok, lengyelek közül, úgy lát-szik. 10,000 ember esett el, a mieink

nach bey 10 mille geblieben, bey den unserigen über 150 Mann mit, darunter auch niemand Fürnehmer alls der Oberist Leutenant Heumayer genannt. Sigismundus hat sich, soviel man nochwissen könne, mit der Flucht salviert. wer aber sonst von den fürnembsten auf seiner Seitten geblieben, wais man noch nit.

Das Geschütz, so mann bekhomben ist in allem, klain und gross, bey 50 Stückhen, neben ansehlichen Peuthen.

Von Fahnen seyn 110 der Kay. Maytt. überschickht und heut dato öffentlich præsentirt worden.

Sonsten seyn auch dem Michael Weyda aus Walachey zeittungen kommen, das daselbst das Landvolckh Iren neuen Wayda, welchen der Polnisch Kanzler vor diesem mit Gewalt eingesetzt, und des Heremiæ Weyda, des Moldawers Bruder ist, allerseits ausgejagt haben, und Ihm Michæl wieder für ihren Weyda. Deswegen dann der Hyeremias den Sigismundo umb Hülf geschrieben hatt. Was aber ferner aller Orten folgen werde, das würdet die Zeit bald mitbringen, weil Er Basta mit dem ganzen Hör, gegen Clausenburgk zuerickhen entschlossen gewest. — Prag den 14. Augusti Ao 601.

közül nem több 150-nél, ezek közt senki az előkelőbbek közül, mint egy Heumayer nevű alezredes. Zsigmond, a mint eddigelé tudják, megmenekült, és eddigelé ismeretlen, hogy az ő főemberei közül ki esett el.

A zsákmányolt ágyúk száma apraját-nagyját összevéve, vagy 50 darab, tetemes egyéb hadizsákmánnyal együtt.

Zászlók közül 110-et küldtek ő felségének, ezeket a mai napon nyilvánosan be is mutatták.

Egyebekben Mihály vajdának Oláhországból az a híre érkezett, hogy ott a lakosság az új vajdát, a kit a lengyel kanczellár rendelt helyette, és a ki Jeremiás moldvai vajda fivére, elkergették és Mihályt ismét vajdájukká fogadták. Ezért Jeremiás segítségül írt Zsigmondhoz. Hogy azonban mi fog történni, azt az idő rövidesen megmutatja, mert Basta egész seregével Kolozsvár felé szándékozott vonulni. — Prága, aug. 14. 1601.

II.

Hamzabek János levelei a jolsvai és rátkai bírónak.

(16. század.)

Tu judex de Joswa visis litteris præsentibus statim ad me venias, et te mihi subdes, nam id bene scis, quod duo principes et domini simul regnare nequeunt. Si vepo tu ad me non venies, ego ad te veniam, nam ego sum pauper miles et servitor, libenter tibi inserviam, si tu ad me non veneris. Illud quoque tibi mando, ut pertinentias istas omnes tecum adducas, si antem non veneris ad me, quicquid tibi evererit, noli mihi id postea imputare. Porro etiam judici de Ratka idem significes, nam et ipsi id mando, quod tibi ut scilicet cum pertinentiis ad me veniat. Hæc nolite subaudire. — Ego Joannes Hamzabek qui post cæsarem magnus dux sum, et Füleki et Zecheni possideo.

Kivülről: Hæ litteræ dentur judici de Joswa et judici de Ratka.

Kelet nélküli, XVI. századi irás.

Országos levéltár. Missiles.

Te jolsvai bíró, látva ezt a levelet, azonnal jöjj hozzám, és hódolj, nekem, mert jól tudod hogy két fejedelem és két úr egyszerre nem parancsolhat. Ha pedig te nem jössz hozzám, én megyek te hozzád, mert én szegény katona vagyok és szívesen szolgálok neked, ha te be nem jössz. Azt is meghagyom neked, hogy minden tartozékodat hozd el magaddal, ha pedig nem jössz, bármi is történik veled, én ezentúl nem vagyok oka. Ezenkívül a rátkai bírónak is add tudtára, mert annak is azt parancsolom, a mit neked, hogy tartozékával hozzám jöjjön. Ezt pedig ne hallgassátok el. Én, Hamzabek János, ki a császár után nagyvezér, Füleki és Szécseni ura vagyok.

Kivülről: Ez a levél adassék a jolsvai és rátkai bírónak.

III.

Anno Domini 1558. Feria secunda post festum divi
Benedicti Abatis (márcz. 28.)

Racio Inventariorum circa ingenia attinentia, per me
Markom Szavich vice castellanum Castri Egerwara facta.

Item kez por wagon tuna XII.

Item haram ber sak wagon az ketteyben walamy kewes por wagon.

Item haram zakalos töltő sakocha wagon tellek poral.

Item Az waszakalos golobis wagon 383.

Item on pwska golobis wagon kez 108.

Item kez kis tarazknak való globus wagon 12.

Item mosar patanthiuban walo kez globus wagon 24.

Item pwska forma wagon 7.

Item pwska tiszteto vas 9.

Item pwska palazk zarwobol chynalt 2.

Item ket tabla on es egy darab.

Item zakalos wagon 21.

Item kezy pwska wagon 8. Az negh pwska Zychy wram hazaba
wagon mynd formayawal s mynd palazkyawal es eg tunya porochkawal.

Item eg seregh bantoban wagon negh kys zakalos zabaso.

Item Agwhoz walo lanch 2.

Item Agw zekerenek mynden zerzama megh wagon chak hog megh
karyka heya wagon.

Item eg mosar pathanthw 1.

Item eg oregh tarazk zerzamawal 1.

Item ket kys tarazk ot fen az toromba.

Orsz. lev. Limbus. Militaria 4.

Dr. KÁRFFY ÖDÖN.